

РЕЦЕНЗИЯ

От доц. д-р Светлана Георгиева Димитрова-Гюзелева, НБУ, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ... , научна специалност 05.07.03 *Методика на обучението по чужд език (английски)*, член на научното жури за защита на докторска дисертация на тема „*Оценяването по чужди езици в българското училище*” за присъждане на образователната и научна степен „доктор” в област на висшето образование 1. Педагогика, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ... , научна специалност *Методика на обучението по чужд език (немски)*, с кандидат **Димитрина Иванова Гергова**

1. Данни за дисертанта

Димитрина Гергова придобива ОКС „магистър“ през 1993 г. в СУ „Св. Климент Охридски” с първа специалност “Български език” и втора специалност “Немски език”, като се дипломира с професионална квалификация филолог, преводач и учител по български и немски език. Започва професионалния си път като учител по немски език на възрастни обучавани в Езиков център и агенция за преводи „BOADICEA“, а като между 1999 и 2008 преподава немски език като чужд в 48-мо ОУ „Йосиф Ковачев”, а след това за още една година (до 2009 г.) в ЧСОУ „Евростар”. През 2004 г. придобива Пета професионално-квалификационна степен към ДИУУ на СУ. От 2009 г. е назначена за главен експерт по чужди езици в Центъра за контрол и оценка на качеството на училищното образование (ЦКОКУО към МОН), където се занимава с разработване и апробиране на модели и механизми за вътрешно и външно оценяване в училищното образование, организира разработването и апробирането на изпитни материали за националното външно оценяване по чужди езици (немски език), участва в организацията и провеждането на различни видове изпити на национално ниво и изработва анализи и доклади за качеството на образованието според проведените контролни дейности.

Димитрина Гергова има специализации и квалификационни дейности по програми на Гьоте институт и ЦКОКУО, насочени основно към методиката на чуждоезиковото обучение и разработване на методи и инструменти за оценяване на езиковите компетентности. Като сертифициран обучител на учители към Гьоте институт е провела редица обучителни семинари в страната с учители по немски език на теми, свързани с многоезичието в Европа, принципите и стратегиите за изработване на инструментариум за оценяване постиженията на учениците и приложението на тестовете в практиката за измерване и оценка на постиженията в обучението по немски език. Тя е член на Дружеството на преподавателите по немски език в България, както и на Съюза на учените в България, секция *Педагогика и психология* и на международната организация *BASOPED* (Балканско общество по педагогика и образование).

2. Данни за докторантурата

През февруари 2015 г. Димитрина Гергова е зачислена като докторант на самостоятелна подготовка в ДП *Методика на обучението по съвременни езици* на НБУ в професионално направление 1.3 *Педагогика на обучението по ...*, научна специалност *Методика на обучението по чужд език (немски)*. Темата на дисертационния ѝ труд е „*Оценяването по чужди езици в българското училище*“, с научен консултант проф. д.п.н. Павлинка Стефанова. Димитрина Гергова е изпълнила в срок всички дейности по своя индивидуален работен план и през февруари 2016 г. е отчислена с право на защита със Заповед № З-РК-138 / 04.02.2016 г. на Ректора на НБУ. На разширено заседание на департамент „Романистика и германистика“, проведено на 18.07.2016 г., дисертационният труд на Димитрина Гергова е обсъден и предложен за публична защита след извършване на необходимата редакция от страна на докторантката. Научното жури, определено със Заповед № З-РК-423 / 11.08.2016 г. на Ректора на НБУ, е в следния състав: вътрешни членове - проф. д.п.н. Павлинка Стефанова и доц. д-р Светлана Димитрова-Гюзелева, и външни членове - проф. д-р Даниела Стойчева, доц. д-р Нели Митева и доц. д-р Йорданка Симеонова. Публичната защита е насрочена за 31 октомври 2016 г.

Всички законови изисквания и административни процедури са спазени.

3. Данни за дисертацията и автореферата

Дисертационният труд на Димитрина Гергова е в обем от 190 страници, от които 155 страници основен текст и 12 страници използвана литература. Състои се от увод, три глави, заключение, библиография, приноси и приложения. В текстовата част са включени 29 таблици и 14 фигури. Библиографията включва 120 заглавия, от които 31 на български, 83 на немски и 6 на английски език. Приложенията са 7 с общ обем от 21 страници. Накрая е приложена и декларация за авторство.

Авторефератът, в обем от 49 стандартни страници, пълно и адекватно отразява съдържанието на представения дисертационен труд.

В настоящата рецензия ще се опитам накратко да очертая онези области от разработката на Димитрина Гергова, които смятам за особено успешни и които хвърлят светлина върху изследователските ѝ умения, както и да поставя някои въпроси, произтичащи от сложността на изследваната материя.

Дисертационният труд на докторантката е посветен на тема, която заслужава вниманието на изследователите-педагози – оценяването на чуждоезиковите компетентности на обучаваните – и е особено актуална в контекста на българската образователна система предвид важната роля на оценката на постиженията на учениците (напр. от националното външно оценяване /НВО/ или държавните зрелостни изпити /ДЗИ/) за развитието и шансовете им за успех в живота. Тази проблематика е изследвана в значителна степен от много наши и чуждестранни учени, както правилно е установила и докторантката в обогатения след обсъждането обзор на достъпната литература (коректно позовавайки се на вече по-представителен брой изследователи), но тя се опитва да открие своя ниша в изследваната материя и да даде своя принос за повишаване качеството на разработваните у нас изпитни материали за целите на оценяването на чуждоезиковите компетентности на средношколците. Уважение

заслужава опитът на Димитрина Гергова за изчерпателност в описанието на теоретичните основи на изследването (**Глава 1. Обща проблематика на измерването на постиженията в езиковото обучение**) и картината на оценяването в българските училища, която макар и не е експлицитно, е застъпена в **Глава 2. Методи за разработване и оценка на тестови задачи за оценяване на езикови компетентности** (където е направен много подробен корпусен анализ на тестовете от НВО по чужд език - раздел 2.7 от въпросната глава). Необходимостта от въвеждане на строги правила и стандартизирани процедури при разработването на тестови задачи за оценка на постиженията на обучаваните в изучаването на чуждия език е несъмнена, и едно от основните достойнства и приноси моменти на дисертационния труд на Димитрина Гергова е именно извеждането на правилата за създаване на тестови задачи с избираем отговор и разработка на критерии за експертна оценка на текстове и тестови задачи за проверка на уменията „четене с разбиране“, предназначени за практическата работа на преподаватели, автори на тестови задачи и експерти (вж. раздели 2.5 и 2.6. от Глава 2 на дисертацията). В труда е направена и експериментална проверка за апробиране на три тестови формати (три вида задачи с избираем отговор) за оценяване на уменията за четене с разбиране на текст на езика-цел /немски/ (вж. **Глава 3. Експериментална проверка на качествата на тестови формати с избираем отговор** от дисертацията), но в тази част изплуват и някои от основните проблеми на работата, на които ще се спра накратко по-долу.

Ще започна от **заглавието / темата** на дисертацията – „*Оценяването по чужди езици в българското училище*“, което е донякъде в основата на проблема: за мен то е твърде широкообхватно (пораждащо дори очаквания за кратък преглед на оценяването по чужд език в българските училища в диахроничен план), а фокусът на практическото изследване е твърде тесен – един чужд език (немски), един клас (VIII), в един вид училище (профилирани гимназии или профилирани паралелки на СОУ с интензивно изучаване на немски език) и експериментална проверка на валидността на 3 типа задачи само с избираем отговор за оценка на уменията *четене с разбиране* (в един конкретен тест от 20 айтъма).

Веднага бързам да отбележа обаче, че след проведеното вътрешно обсъждане на дисертацията на Димитрина Гергова, обектът, предметът и целта на изследването са много по-точно и ясно дефинирани с оглед на извършената от докторантката изследователска работа (което само по себе си е още едно доказателство, че дисертационният труд е разработен самостоятелно и професионално, с разбиране за същината на изследваните явления, а докторантката умее да се вслушва в градивната критика и да надгражда на нея). За **обект** на изследването докторантката правилно определя "тестовете (тестовите задачи) като инструмент за оценяване на комуникативните компетентности в обучението по съвременни езици, изучавани като чужди" (стр. 6). **Предметът** на изследването също вече е много по-коректно определен като "принципите и методите за разработване на валидни и надеждни тестове като адекватни инструменти за измерване на езиковите компетентности" (пак там). Фокусът на експерименталната проверка също е изяснен още в уводната част и връзката с предмета на изследването е много по-логична: "... качествата (надеждност, трудност, дискриминативна сила) на различни тестови формати с избираем отговор се извършва в

рамките на конструкта четене с разбиране¹". С други думи в експерименталната проверка са изследвани не компетентностите на ученици от съответния учебен контекст² (защото не те са предмет на изследването), а се **апробира моделът (правилата и процедурата) за създаване на тестови задачи**, като е направено конкретно казусно изследване с един раздел от тест по чужд език (т.е. следвайки правилата и описаната процедура, са конструирани 3 типа задачи от раздела за проверка на уменията *четене с разбиране* от тест по немски език като чужд за конкретния учебен контекст - VIII клас в профилирани гимназии и паралелки с интензивно изучаване на немски език) и се правят заключения относно пригодността на тези тестови формати за валидно и качествено измерване на зададената компетентност - уменията за четене с разбиране на езика-цел.

Целта на дисертационния труд също е прецизирана от докторантката и се определя като "... **1/** чрез анализ на характеристиките и функциите на оценяването в езиковото обучение и принципите на комуникативните тестове да бъдат изведени и систематизирани правила за създаване на тестови задачи с избираем отговор и разработени критерии за тяхната експертна оценка. **2/** Въз основа на анализ на данните от апробиране на тестови задачи да се изследват качествата на различни тестови формати с избираем отговор за измерване на уменията „*четене с разбиране*“. **3/** На базата на данни от анкетно проучване сред учениците, участвали в апробацията на тестовите задачи, да се направят изводи за техните нагласи към оценяването [изобщо] и мнението им за тестовите задачи, чрез които се оценяват техните постижения." (стр. 6-7) С други думи, многопластовата цел на изследването е реалистично сведена до апробиране на изведените по умозрителен път и систематизирани правила за създаване на тестови задачи и разработените критерии за тяхната експертна оценка (като за целта се събират както количествени, така и качествени данни), а **хипотезата** се свързва с това, че тяхното приложение в практиката на чуждоезиковото обучение и тестиране ще доведе до създаването на по-качествени тестови инструменти, а оттам и на по-валидно и надеждно оценяване на уменията и постиженията на обучаваните.

Тук е мястото да подчертая личните заслуги на Димитрина Гергова за разработването на обоснован теоретичен модел на изследването (извеждането и систематизирането на правилата за създаване на тестови задачи с избираем отговор за проверка на уменията *четене с разбиране* и операционализирането им в критерии за тяхната експертна оценка, предназначени за преподаватели, автори на тестови задачи и експерти). Постигнато е и съответствие на избраната методология и методика на изследване с поставената цел и задачи на дисертационния труд. Емпиричните данни, необходими за апробирането на представения модел (правилата и процедурата) за

¹ Подчертаването е мое, за да направя уточнението, че думата "конструкт" тук не е употребена много уместно; изследваният "конструкт" в случая са изведените правила за създаване на тестови задачи и разработените критерии за тяхната експертна оценка, а те се апробират в рамките на проверката на уменията четене с разбиране (т.е. същността и обхватът на уменията *четене с разбиране* са приети по подразбиране като дадени величини и неговите компоненти не са обект на внимание нито в теоретичния анализ, нито в практическото изследване).

² Между впрочем самите ученици се явяват по-скоро **субект** на изследването, а техните компетентности по чужд език, измервани с теста в експеримента, са сложна амалгама от различни под-умения за четене с разбиране и т.нар. стратегии за решаване на тестове или стратегическа компетентност (вж. Канал и Суейн 1980) - разлика, която се изяснява от докторантката едва в хода на експерименталната проверка.

създаване на тестови задачи, са старателно събрани, спазвайки всички изисквания за постигане на конструктивна валидност и статистическа достоверност на резултатите от изследването: от една страна, при разработването на теста е заложен подлежащия на апробиране модел за генериране на подобен тип задачи (т.е. спазени са критериите за подбор на текстове за тестови задачи, процедурата по съставяне на карти на текстовете /text-mapping/, правилата за създаване на тестови задачи с избираем отговор и за формулиране на указания за изпълнение за задачите, критериите и механизмите за експертна оценка на текстове и тестови задачи), а от друга, в изследването са включени 209 осмнокласници от 6 различни профилирани гимназии и профилирани паралелки на СОУ с интензивно изучаване на немски език, които се разпределят в три потока по своя среден успех (ученици с успех *над средното*, ученици със *среден успех*, ученици с успех *под средното*). За триангулация на данните се събират както количествени (чрез проведения тест), така и качествени данни (под формата на анкета) от целевата група изследвани субекти. Събраната информация е прецизно анализирана и са направени обосновани изводи.

Единственият проблемен момент в тази част (експерименталното изследване) остава въпросът какво точно се изследва и каква информация всъщност ни носят получените резултати. Според мен в конкретния случай се апробира един-единствен конкретен субтест с 3 тестови формати, декомпозирани в 20 задачи с избираем отговор за проверка на уменията за четене с разбиране - **формат 1** /задачи с алтернативен отговор/ е с пет задачи, **формат 2** /задачи с множествен избор/ и **формат 3** /задачи за съотнасяне/ са със седем задачи). Чрез него могат да се правят хипотетични обобщения за качествата на подобен тип тестови формати, генерирани при строго следване на разписаните по-горе правила и процедура. С други думи, недвусмислен и еднозначен е единствено основният извод (който и потвърждава изказаната в началото хипотеза), а именно: "анализът на статистическите данни от апробирания тест показва, че стриктното спазване на принципите и правилата за разработване на тестови задачи и критериите за тяхната експертна оценка може да допринесе за създаването на валидни и надеждни тестове за оценка уменията *четене с разбиране*" (стр. 37 от автореферата³). Изводите и обобщенията за психометричните качества на различните видове тестови формати, които са направени на базата само на 20-ина конкретни задачи (между 5-7 от всеки вид), са по-скоро статистиките на тези 20 задачи от конкретния тест, използван в експеримента и трябва да се приемат с известни резерви. В този смисъл, например изводът за липсата на статистически значими разлики в трудността на задачите от трите тестови формати за учениците може да се окаже валиден единствено за този тест (макар и степента на валидност да е значима)⁴.

Отворени за интерпретация (и доуточняване) са и някои от другите изводи, формулирани в тази част от дисертацията, които сами по себе си са достоверни и звучат убедително. Да вземем за пример следното заключение "*При анализа*

³ Този извод не бе открит в самата дисертация обаче.

⁴ Тоест необходимо е да се извърши проверка и сравнение на резултатите от много повече подобни задачи за четене с разбиране (не само на 5-7 от тестови формат), за да се направи подобно заключение за психометричната характеристика на дадения тестови формат като цяло, не на няколко негови експоненти.

установихме, че различните видове задачи не мерят едни и същи знания и умения. Включването на задачите за съотнасяне могат да дадат информация за знания и умения, която не може да се получи чрез задачите от вида „вярно-грешно“ и задачи за множествен избор.“ (стр. 139). Този извод не е съвсем точно и ясно формулиран, защото умениято, което премерваме с трите тестови формати, е все "четене с разбиране", но **стратегииите за решаване на задачи** (т.нар. "стратегическа компетентност", която също е част от комуникативната компетентност - вж. Канал и Суейн 1980) са различни и рефлектират по различен начин върху успеваемостта на учениците на теста. Изводът следва да е по-скоро в посока, че е необходимо задачата, която се поставя, да се съобрази с вида текст и целта на четене (в редактирания труд докторантката прави подобен извод под формата на обобщение в края на раздела - вж. стр.140⁵). Това, което получените данни от апробирането ни подсказват, е че задачите за съотнасяне обикновено са най-лесни. Но и това не е абсолютен принцип (константна психометрична характеристика на всички задачи за съотнасяне), защото по един начин се съотнася текст от табелки към съответните забрани, а по съвсем друг начин подадени дефиниции на думи към съответните думи от конкретни параграфи в текста - втората задача за съответствие е много по-трудна от редица задачи с алтернативен или многовариантен отговор! Колкото до изказаната от докторантката препоръка за включването в структурата на тестовете на различни тестови формати, защото това ще доведе до "формиране на обосновани изводи" относно компетенциите на учениците (вж. стр. 140), това е така, но не (само) защото различните тестови формати носят различна информация за изследваното явление, а защото ще се избегне възможността ученикът да налучка и/или препише отговорите на всички задачи (това е аргумент и за включването на повече задачи с отворен / свободен отговор при проверката на умениято за четене с разбиране - като напр. отговор на въпроси към текста или писане на резюме, макар и тогава да се появи риск да замъглим картината на оценката с "примеси" от оценка за уменията за писане). По-интересно би било да се разсъждава (може би в едно бъдещо продължение на изследването) в посока зависи ли изборът на тестови формат от възрастовата група и /или нивото на владеене на езика от обучаваните (не толкова от пола на обучаваните, който също е сред наблюдаваните параметри на субектите в изследването).

На последно място ще кажа, че анкетата – макар и интересно само по себе си етнографско проучване за средношколците, които изучават немски език като чужд и нагласите им към оценяването чрез тестове и чуждоезиковото обучение изобщо – е леко встрани от фокуса на изследването и като че ли не е пряко свързана с направеното експериментално апробиране на конкретния субтест (не става съвсем ясно дали анкетата е проведена с всички ученици от същата група субекти, участвали в експерименталното изследване, и защо не са събрани мненията им относно задачите от конкретния апробиран тест).

В заключение ще отбележа, че критичните ми коментари и бележки, направени по-горе, не омаловажават качествата на обсъжданата работа и не засягат общата ми

⁵ "Включването на различните тестови формати в един тест зависи от конкретните цели на теста, от определените за проверка комуникативни умения (рецептивни стилове и стратегии) и подходящите за постигане на целите на оценяването видове текстове."

оценка за изследването, която без съмнение е положителна. Като цяло дисертационният труд на Димитрина Гергова показва, че тя притежава задълбочени теоретични знания за принципите и стратегиите за изработване на инструментариум за измерване и оценяване чуждоезиковите постижения на учениците и способности за самостоятелни научни изследвания в тази насока. Теоретичните обобщения, до които тя достига и практическите решения, които предлага, за подобряване практиката на тестирането по чужд език представляват значим принос в методиката на диагностицирането на чуждоезиковите компетентности на учениците. Изцяло приемам и потвърждавам очертаните от докторантката приносни моменти в края на нейното изследване (виж стр. 155 от дисертационния труд), като за най-значими приемам заслугите ѝ по извеждането и систематизирането на принципите и правилата за създаване на тестови формати с избираем отговор и разработването на критерии за експертна оценка на текстове и тестови задачи за проверка на уменията *четене с разбиране*, предназначени за преподаватели, автори на тестови задачи и експерти.

4. Публикации и участия в научни форуми

За целите на конкурса Димитрина Гергова е представила шест публикации по темата на дисертацията. Три от тях са сборници с тестови задачи по немски език за 5 клас на изд. "Просвета" (два от които в съавторство с В. Пенева), две статии в списание *Стратегии на образователната и научната политика* и един публикуван доклад, изнесен на международна конференция под надслов „Traditions and innovations in the education of the Balkan countries” на Балканското общество по педагогика и образование през 2015 г. Тези публикации представят най-съществените теоретични и приложни моменти от дисертацията на докторантката и позволяват на научната общност да се запознае с тях.

5. Заключение

В заключение смятам, че така представеният дисертационен труд на Димитрина Гергова на тема: *"Оценяването по чужди езици в българското училище"* (в едно с автореферата и публикациите по темата на дисертацията) съдържа необходимите неоспорими доказателства както за научно-приложната значимост на подбраната тематика и стойността на резултатите от проведеното изследване за подобряване практиката на измерване и оценка на постиженията на учениците в обучението по чужд език, така и за академичния капацитет и изследователските умения на докторантката за провеждане на самостоятелни педагогически проучвания. Това ми дава достатъчно основание и увереност да препоръчам на уважаемото научно жури да даде положителна оценка на дисертацията и да присъди на Димитрина Гергова образователната и научна степен „**доктор**” в област на висшето образование **1. Педагогика**, професионално направление **1.3. Педагогика на обучението по...**, научна специалност **Методика на обучението по чужд език (немски)**.

София, 15.09.2016 г.

Рецензент:

доц.д-р Светлана Димитрова-Гюзелева